

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

**DOKTORI DISSZERTÁCIÓ
TÉZISEI**

TÓTH M. ZSOMBOR

KÖZÉLETI RETORIKA

METAFORÁK ÉS MÍTOSZOK

A MAGYARORSZÁGI POLITIKAI BESZÉDEKBEN

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Vezető: Prof. Dr. Bárdosi Vilmos, CSc

Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Vezető: Prof. Dr. Gósy Mária, DSc

A bíráló bizottság tagjai:

A bizottság elnöke:	Dr. Adamik Tamás, DSc, professor emeritus
Belső bíráló:	Dr. Bóna Judit, PhD, habilitált egyetemi docens
Külső bíráló:	Dr. Bencze Lóránt, CSc, professor emeritus
A bizottság titkára:	Dr. Raácz Judit, PhD, főiskolai tanár
A bizottság további tagjai:	Dr. Nemesi Attila László, PhD
	Dr. Krupp József, PhD (póttag)
	Dr. Benczik Vilmos, PhD, habilitált főiskolai tanár (póttag)
Témavezető:	Adamikné dr. Jászó Anna, DSc, professor emeritus

Budapest, 2015

ADATLAP
a doktori értekezés nyilvánosságra hozatalához

I. A doktori értekezés adatai

A szerző neve: **Tóth Miklós Zsombor**

MTMT-azonosító: **10039147**

A doktori értekezés címe és alcíme: **Közéleti retorika. Metaforák és mítoszok a magyarországi politikai beszédekben**

DOI-azonosító: **10.15476/ELTE.2015.173**

A doktori iskola neve: **ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola**

A doktori iskolán belüli doktori program neve: **Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program**

A témavezető neve és tudományos fokozata: **Adamikné dr. Jászó Anna, DSc, professor emeritus**

A témavezető munkahelye: **ELTE BTK**

II. Nyilatkozatok

1. A doktori értekezés szerzőjeként

a) hozzájárulok, hogy a doktori fokozat megszerzését követően a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban. Felhatalmazom az ELTE BTK Doktori és Tudományszervezési Hivatal ügyintézőjét, Manhercz Mónikát, hogy az értekezést és a téziseket feltöltse az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba, és ennek során kitöltse a feltöltéshez szükséges nyilatkozatokat.

b) kérem, hogy a mellékelt kérelemben részletezett szabadalmi, illetőleg oltalmi bejelentés közzétételéig a doktori értekezést ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

c) kérem, hogy a nemzetbiztonsági okból minősített adatot tartalmazó doktori értekezést a minősítés (dátum)-ig tartó időtartama alatt ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

d) kérem, hogy a mű kiadására vonatkozó mellékelt kiadó szerződésre tekintettel a doktori értekezést a könyv megjelenéséig ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban, és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban csak a könyv bibliográfiai adatait tegyék közzé. Ha a könyv a fokozatszerzést követően egy évig nem jelenik meg, hozzájárulok, hogy a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban.

2. A doktori értekezés szerzőjeként kijelentem, hogy

a) az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba feltöltendő doktori értekezés és a tézisek saját eredeti, önálló szellemi munkám és legjobb tudomásom szerint nem sértem vele senki szerzői jogait;

b) a doktori értekezés és a tézisek nyomtatott változatai és az elektronikus adathordozón benyújtott tartalmak (szöveg és ábrák) mindenben megegyeznek.

3. A doktori értekezés szerzőjeként hozzájárulok a doktori értekezés és a tézisek szövegének Plágiumkereső adatbázisba helyezéséhez és plágiumellenőrző vizsgálatok lefuttatásához.

Kelt: Budapest, 2015. október 16.

Tóth Miklós Zsombor

EREDETISÉGI NYILATKOZAT

Alulírott Tóth Miklós Zsombor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskolája Alkalmazott Nyelvészeti programjának doktorjelöltje, ezúton büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a ***Közéleti retorika. Metaforák és mítoszok a magyarországi politikai beszédekben*** című PhD-disszertációmot önállóan, részben egyéni kutatásaim, részben pedig a szakirodalom alapján, de a tudományetikának megfelelően pontos forrásmegjelöléssel készítettem.

Kijelentem továbbá, hogy a disszertációt saját szellemi alkotásomként, kizárólag a fenti egyetemhez nyújtom be.

Budapest, 2015. október 16.

Tóth Miklós Zsombor

STATEMENT OF AUTHORSHIP

I, the undersigned Miklós Zsombor Tóth, student of the PhD in Applied Linguistics Doctoral Program of the Doctoral School of Linguistics of ELTE, hereby declare under penalty of perjury that I produced my PhD-dissertation ***Public rhetoric. Metaphors and myths in the Hungarian political speeches (Közéleti retorika. Metaforák és mítoszok a magyarországi politikai beszédekben)*** independently, based partly on original research, and partly on the relevant literature review with due acknowledgement as is required by scientific ethics.

Furthermore, I declare that I submit my dissertation as my own intellectual product only to the university mentioned above.

16th October 2015, Budapest

Mikós Zsombor Tóth

TARTALOM

I. Bevezetés és célkitűzések	5
II. Az értekezés hipotézisei	7
III. Anyag és módszer	9
III. 1. A retorikai elemzés és módszerei	9
III. 2. A válogatás elve	10
IV. Az értekezés felépítése	13
V. Az értekezés tézisei	14
VI. Az összefoglaláshoz felhasznált irodalom	16
VII. Az értekezés témakörében megjelent publikációk	18
VIII. Az értekezés témakörében megtartott előadások	19

I. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEKÉSEK

„A retorika az ésszerűségnek a képzelethez való igazítása az akarat megmozdítása érdekében.”¹
(Francis Bacon)

A klasszikus európai retorika a társadalmi gyakorlaton alapszik, a hatalom megszerzésének vágyában és gyakorlásában gyökerezik. Egyetérttek a nézettel, mely szerint nincs retorikai elmélet gyakorlat nélkül, egyik a másik feltétele, illetve hogy az elmélet és gyakorlat 21. századi szétfeszülését egy olyan retorikai megközelítés oldhatja fel, amely a tudományág egyedülálló pontjára összpontosít: a szóbeli meggyőzés társadalmi nyelvezetére.

Murray Edelman szerint a politikai események nagyrészt a leírásukra alkalmazott nyelv termékei. Edelman a politikai eseményeket és folyamatokat olyan komplex és homályos jelenségeknek tartja, melyek szorongást kelthetnek bennünk, s a bennünk szorongást keltő, bonyolult tapasztalatokat és megfigyeléseket metaforák és mítoszok segítségével egyszerűsítjük és látjuk el jelentéssel (Edelman 2000). A metaforák és mítoszok élményszerűvé tehetik a közlést, közösen asszociált kulturális mintákat hívhatnak elő – lehetővé tehetik az átjárhatóságot a racionális és az emocionális között a politikai retorikában.

Az angolszász nyelvterületek politikai beszédeit alakító metaforaparadigmákat, illetve a politikusokhoz kapcsolódó mítoszokat (vö. Tudor 1972, ill. Flood 2001) többen² is elemezték már, azonban a magyar politikai beszédek esetében, átfogó jelleggel ez még nem történt meg.

Ezért kívánom dolgozatomat a közéleti retorikának, azon belül is a *metaforák* és *mítoszok* szerepének szentelni – elsősorban a 20. század végi, 21. századi magyarországi közéleti, politikai beszédekre vonatkoztatva.

A dolgozatban részletesen kitérek a szóképek és az alakzatok szerepére a magyar közéleti beszédekben. Mivel a magyar politikai beszédek esetében, átfogó jelleggel, az általam tervezett részletességgel még nem történt meg a beszédek alakító stiláris eszközök,

¹ „The duty and office of rhetoric is to apply reason to imagination for the better moving of the will.” (Bacon, Francis 1944. *Advancement of Learning*. Oxford University Press. London., 156–157.)

² pl. Jonathan Charteris-Black a *Politicians and Rhetoric – The Persuasive Power of Metaphore* című művében (Charteris-Black 2005) a brit és az amerikai, Mark Rolfe a *Looking backwards to the future: The evolving tradition of ideal political rhetoric in Australia* című tanulmányában (Rolfe 2014) pedig elsősorban az ausztrál politikai beszédek alakító metaforaparadigmákat, illetve közéleti személyekhez, politikusokhoz kapcsolódó mítoszokat vizsgálta.

metaforaparadigmák, illetve a politikusokhoz kapcsolódó mítoszok elemzése, úgy vélem, ezen a téren még rengeteg feltáratlan lehetőség akad, s ez akár széleskörű érdeklődésre számot tartó publikálási lehetőségeket is rejt.

Értekezésemben rámutatok az átjárási lehetőségekre a retorika és más társadalomtudományok között, mint az irodalom- vagy a politikatudományok. Az elmúlt évtizedek politikai beszédeinek szerves részét képező, illetve az azt körülölelő szimbólumrendszer feltérképezése, elemzése segítséget nyújthat a magyarországi közélet, illetve a politikai erők politikai retorikájában való eligazodáshoz, különös tekintettel a szóbeli meggyőzés társadalmi nyelvezetére, feloldva ezzel a megközelítéssel a retorikai elmélet és gyakorlat 21. századi szétfeszülését.

II. AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI

1. Az értekezés során céлом bizonyítani, hogy a közéleti beszédekben előforduló stílusesszók nem csupán „díszítőelemei” az adott beszédnek, de érvelő funkciójuk, logikai szerepük is van. Ilyen értelemben a politikai stílus a lényeg vagy a tartalom megjelenítője lehet, nem egyszerűen külső manír vagy választható és elvethető megjelenési forma. A stílusesszók megfelelő megválasztása jelentősen meghatározhatja a beszéd (ill. a beszéd érvelésének) meggyőzőerejét.
2. A jó szónoknak a hallgatóság által elfogadott vélemények és meggyőződések halmazából kell kiválasztania a meggyőzés szempontjából fontos elemeket, s jelenlévőkké tenni azokat, a térben és időben egymástól esetleg távol eső dolgokat is úgy kell lefesteni, mintha jelen lennének. Ennek eszközei a szó- és gondolatalakzatok, hiszen alkalmazásukkal a szónok érzelmeket ébreszt a hallgatóságban – a meggyőzés alapját éppen ez az érzelmi elfogadás, azonosulás képezi. Az értekezés során céлом rámutatni, hogy a magyar közéleti beszédekben használt stilisztikai eszközök bizonyos politikai irányzatokhoz, oldalakhoz vagy személyekhez köthetőek, s fontos szerepet játszanak mind a meggyőzés, mind a be-, ill. elfogadás folyamatában.
3. A mítoszok rendszere, a mitológia a kezdetektől egyszerre jelentett „tudományos” világmagyarázatot, vallási tanítást és hiedelemrendszert, erkölcsi útmutatót és „népi–nemzeti”, csoport-megkülönböztető hagyományok rögzítését. Idővel a legtöbb történeti csoport létrehozta a maga világmagyarázatából, vallásából, isteneiből, hőstörténeteiből összegyűrt mitológiáját. A mítosz tehát elsősorban világmagyarázatot jelent.

A közéletet, a közéleti szereplők megnyilvánulásait, a társadalmi és a politikai események egyaránt erősen befolyásolják. E jelenségek feldolgozását, a köztük fennálló kapcsolati háló megértését könnyíthetik meg az ún. politikai mítoszok, melyek tehát leegyszerűsíthetik a politikai eseményekkel való foglalkozást, megkönnyíthetik azok megértését, s a kollektív emlékezet formálásán keresztül társadalmi funkciókkal is bírnak – a múlt értelmezése nem önmagában feladatuk.

Az értekezés során céлом bizonyítani, hogy a magyar közéletet – ahogyan a közéletéről szóló beszédet és a közéleti beszédek is – áthatják a politikai mítoszok, s a közbeszédben, a közéleti beszédekben használt stilisztikai eszközökhöz hasonlóan bizonyos politikai irányzatokhoz, oldalakhoz vagy személyekhez köthetőek, s fontos szerepet játszanak mind a meggyőzés, mind a be-, ill. elfogadás folyamatában.

4. A politikai propaganda előszeretettel használ bonyolult, illetve többjelentésű szavakat, szimbólumokat, amelyeknek aktuális értelme csak egy adott kontextusban határozható meg. Emellett modern mítoszokat, egyfajta hőskultuszt hoz létre, mellyel célja a tömegek mozgósítása, s legvégül hogy előzetes gondolkodás nélküli cselekvést váltson ki. Ezért egyik fontos eszköze lehet a politikai propagandának a *dichotomizálás*, a „mi” és „ők” éles szembeállítás – ez a jelenkori magyarországi közéleti beszédek, és egyáltalán a magyarországi politikai kommunikáció és retorika egyik fő sajátossága is.
5. A kommunikációtan voltaképp a retorika modernizálása, számos tétele eredeztethető a klasszikus retorikából. Míg azonban a kommunikációtan mögött a modern technika áll, az információ továbbítása, s terminusai is nagyrészt a fizikából származnak, addig a retorika erősen kapcsolódik az etikához (a filozófiához), ami a kommunikációtanról nagy általánosságban nem mondható el (Adamikné 2013: 27). A kommunikációtan alkalmazása segíthet a jelenkori közéleti beszédek, a politikai viszonyok és szándékok megértésben, hiszen a szavakkal élni és visszaélni egyaránt lehetséges. A szóval való visszaélés a hatalom eszköze is lehet, ezért fontos mindenkor az ember számára egyrészt az, hogy legyen műveltsége és értékrendje, másrészt az, hogy felismerje és kezelni tudja a manipulációt: tudjon nemet mondani (Adamikné 2013: 25). A kommunikációtan a kampányok, de közéleti beszédek (retorikai) elemzése során is hasznosítható.
6. A megelőző évszázadok kiemelkedő magyar politikusaival, közéleti szereplőivel összehasonlítva a rendszerváltást követő évek, a jelenkor közéletében – politikai irányultságtól függetlenül – egyre kevesebb a Ciceroi értelemben vett „jó szónok”, aki gondolatait képes logikus struktúrába rendezni, úgy, hogy mindeközben egyszerű s egyben nemes szóhasználata segítené azok megértését. Napjainkban kevesen hivatkoznak olyan értékekre, melyeket a hallgatóság magáénak érez (igaz, az értékek megállapítása újabb kérdéseket vethet fel), pedig érveik igazodhatnának a hallgatóság gondolkodásmódjához és lelkiállapotához. Végezetül alig akad olyan rétor napjaink közéletében, aki rendszeresen lenne képes beszédeiben egyrésztől gondolkodásra készíteni, másrésztől gyönyörködtetni, megindítani, tanítani, példát s egyben utat is mutatni.

III. ANYAG ÉS MÓDSZER

III. 1. A retorikai elemzés és módszerei

Az elemzés a megismerés és a megértés eszköze. Egy művet annyiféleképpen lehet elemezni, ahány diszciplína létezik. A műelemzésnek vannak klasszikus módszerei, közéjük tartozik a retorikai elemzés.

A retorikai elemzés igénye egyidős a retorika keletkezésével. A retorikai szempontú szövegelemzés a retorika egész rendszerét szem előtt tartja, hiszen annak ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy „*mások beszéd- és írásművét értelmezhezzük: feltárhassuk benne a hamisat és az igazat*” (Adamik 1998a: 47). A retorikai elemzés fontos terület, Heinrich Plett egyenesen a modern retorika fő feladatának tartotta (Plett 1988: 133, 135).

A szónoki beszédek, a retorikai érvelés elemzése a megismerést szolgálja (vö. Perelman 1977/1982), ezért a gyakorlatban maximálisan hasznosítható – akár a közéletben, akár az oktatásban. Nincs retorikai elmélet gyakorlat nélkül, se gyakorlat elmélet nélkül: egyik a másik feltétele. A megértés, a megismerés érdekében már az ókorban is elemezték a megtanulásra szánt szövegeket; tudták ugyanis, hogy ha egy művet a retorika szabályai szerint alkottak meg, akkor a retorikai szabályok ismerete segít a mű megértésében is. A retorikai kritika a mű, a szerző és a közönség közötti interakciót veszi figyelembe. Egyaránt érdekelt a nyelvi tevékenység *végeredményében, folyamatában és hatásában*.

A retorikai elemzés kvalitatív és kvantitatív módszerű is lehet. Például a Stephen Toulmin, angol filozófus modellje szerinti elemzés, melyet *The uses of argument (Az érvelés alkalmazása)* című, 1958-ban megjelent könyvében fejtett ki (ismertetését ld. Adamik–Jászó–Aczél 2004: 145–146; valamint Bencze 2003: 13–29), vagy a Kenneth Burke szerinti, szerkezeti elemzés, melynek során a stíluseszközöket szerkezetbe ágyazva vizsgálhatjuk, rámutatva funkcionalitásukra (Burke 1968: 123–183) kvalitatív módszerű, de ha a hallgatóság értékeit kérdőíves feldolgozással állapítjuk meg, akkor az már kvantitatív elemzés.

A retorikai elemzés alkalmazott retorikai terület. Nagy kihívás az elmélet átültetése a gyakorlatba, s még ennél is nehezebb feladat az elemzési szempontok nagyobb anyagon történő alkalmazása.

A hazai beszédelemzések elsősorban tartalmi, politológiai elemzések. A különböző sajtóorgánokban megjelenő elemzésekben a vizsgálódás szinte minden esetben a beszédek tartalmi elemeire helyezi a fő hangsúlyt, szerzőik emellett gyakran térnek ki a beszédek hallgatóságra tett hatására, a szónoklatok szerkezeti felépítésére stb., de átfogó, retorikai

szempontok alapján történő elemzésre nem vállalkoznak.

Magyarországon számos retorikai elemzés is készült: *A régi új retorika* sorozat – 2000 óta folyamatosan megjelenő – köteteiben, található beszédelemzések, Bencze Lórántnak a 2004-ben megjelent *Boldog a nép, amely tud ünnepelni. Beszéddek, előadások* című kötetében (Bencze 2004), a *22 híres beszéd* című kötetben (*22 híres beszéd* 1995), valamint *A XX. század magyar beszédei* című könyvben (Vajda (szerk.) 2007) található beszéddekhez, beszédrészletekhez kapcsolódó elemzések stb.

Mérvadónak tekinthetők az elemzés témájában Adamikné Jászó Anna munkái (Adamikné 2006, 2011, 2012), melyekben a szerző a klasszikus retorikai elemzési módszereket és a modern, elsősorban angolszász nyelvterületeken zajló kutatások eredményeit alapul véve javasol elemzési szempontokat, szempontsorokat. Álláspontja szerint a retorikai szövegelemzés lényege a retorikai gondolkodás, a stílus és a szöveg külső megjelenésének (előadásmódjának) a megállapítása. Ez az elemzés kiegészíti a szövegértő olvasás grammatikai és pragmatikai szempontjait (Adamikné 2011a).

A retorikai elemzés elméleti háttérével annál kevesebben foglalkoztak (vö. a *Retorikai lexikon Retorikai elemzés* szócikkével, Adamik Tamás (főszerk.) 2010: 1029–1031), majdhogynem érintetlen terület.

A retorikai elemzés ugyanolyan bonyolult és sokrétű feladat, mint amilyen bonyolult és sokrétű maga a retorika. A tényleges elemzéshez az elméleti alapok ismerete és az elemzés szempontjainak kidolgozása egyaránt szükséges. A retorikai elemzésben több megoldás lehetséges. Talán a leginkább célravezető, ha a klasszikus retorika rendszerét követő lépésekbe új szempontokat építünk be: olyanokat, amelyek árnyaltabbá tehetik az eredeti szempontokat. Ezzel a kombinált módszerrel olyan elemzési lépéssort állíthatunk fel, melynek szempontjait rugalmasan, mindig az adott szöveg jellemzőit megragadva alkalmazhatunk.

III. 2. A válogatás elve

Az értekezésben (elsősorban annak 4. és 5. fejezetében) közéleti, politikai beszédek, beszédrészleteket vizsgállok meg a retorikai elemzés szempontjai alapján – „retorikai bírálatot” adva az elemzett beszédekről, illetve részleteikről. Az 5. fejezetben több „jelenkori” (az 1989/1990-es rendszerváltástól napjainkig tartó években, évtizedekben született) közéleti, politikai beszéd részletes elemzése következik különböző szempontok szerint. A válogatás során szempontként figyelembe vettem az adott közszereplő, politikus ismertségét, a közéletben betöltött szerepét; a beszéd ismertségét, illetve ezek okait. Igyekeztem

objektivitásra és „politikai korrektségre” törekedni – elemzésnek vettem alá beszédeket a politikai bal és jobb oldalról egyaránt. Az elemzett beszédek válogatásakor törekedtem továbbá a (mű)faji sokszínűségekre is.

Az első elemzés, a „Köszönet – Tisztelet – Kiegészítés” című (5.2.2. – a hivatkozás az *értekezés fejezetcímére vonatkozik*), Áder János 2012 májusában elhangzott, köztársasági elnöki beiktatási beszédeinek komplex retorikai elemzése. A további elemzések a beszédek elhangzásának időrendjéhez igazodva következnek.

Orbán Viktor 1989. 06. 16-án, Nagy Imre és mártírtársai újratemetésén elhangzott beszédét (5.2.3.) egyfajta mérföldkőnek, korszakhatárnak tekinthetjük a hazai retorikatörténetben. A szónok szakított a korszakra (s a megelőző évekre) jellemző retorikai felfogással (vö. 4.2.6.), s a klasszikus retorika hagyományainak megfelelő, tartalmában merész beszédet mondott (amelynek köszönhetően – egyes felfogások szerint – amúgy saját politikai karrierje is beindult, és amely a személyével kapcsolatosan kialakult politikai mítoszok megalapozásában mindenképpen szerepet játszott).

Göncz Árpád 1992. október 23-án nem mondhatta el ünnepi beszédét (5.2.4.) – a köztársasági elnököt tüntetők nem hagyták szóhoz jutni a Kossuth téren. A beszéd bevalogatásánál tehát a szónok éthoszából fakadó, a szónok és hallgatósága viszonyából kialakult helyzet játszott szerepet.

A stílus szempontjából vizsgáltam elsősorban a 2006 októberében kirobbant tüntetések egyik alapjául szolgáló beszédét, de Gyurcsány Ferenc 2006. 05. 26-án elhangzott, hírhedt-híres *Őszödi beszéde* (5.2.5.) más szempontok (nyilvánosságra kerülése, későbbi megítélése, médiareprezentációja stb.) alapján is helyet kaphatott volna a korpuszban.

Mádl Ferenc 2009. január. 29-én elhangzott beszéde Antall Józsefről */Antall József – egy politikus és államférfi ars poeticája/* (5.2.6.) műfaja, tartalma, valamint az Antall Józsefhez köthető politikai mítoszok miatt került be az elemzett beszédek közé.

Orbán Viktor */Nem leszünk gyarmat!* (2012. 03. 15.)/ (5.2.7.), és Bajnai Gordon ugyanezen év október 23-i ünnepi beszéde (5.2.8.) egyaránt műfajuk (ünnepi beszéd), és a politikai közbeszédet meghatározó metafora- és mítoszhasználat miatt kerülhettek be a gyűjteménybe, ahogyan Orbán Viktor *Szent István nélkül nem lehetnénk itt* című ünnepi beszéde is (5.2.10.), mely a Szent István-émlékév alkalmából hangzott el 2013. augusztus 19-én, Székesfehérvárott.

A hazai közélet döntő többségét határozott megnyilatkoztatásra készítette egy korábbi antiszemita parlamenti felszólalás. A NEM 2012. 12. 02-i „Tömegtüntetés a náciizmus ellen”

című demonstrációján, Budapesten több beszéd (5.2.9.) hangzott el: az elhangzottak közül Rogán Antal (5.2.9.2.), Mesterházy Attila (5.2.9.3.) és Bajnai Gordon (5.2.9.4.) alkalmi, tanácsadó beszédei emelkedtek ki érvelésükkel, szerkesztettségükkel és mondanivalójukkal.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

Az értekezés a célkitűzéseket bemutató részt (**1. fejezet**) követő fejezetekben elméleti háttérrel ad a tulajdonképpeni kutatáshoz, a jelenkori magyarországi közéleti beszédek elemzéséhez.

A **második fejezet**ben a retorika fogalmának meghatározására, a retorikai elmélet alapjainak összefoglalására, illetve a klasszikus retorika társtudományainak valamint az új, 20–21. századi irányzatok bemutatására kerül sor. Kitér a retorika és a nyelv, valamint a retorika és a stílus kapcsolatára, majd ezek alapján a stilisztikai eszközök és a retorika viszonyára.

A **harmadik fejezet** a mítosz, a közélet, közvélemény és a politika fogalmának meghatározásán túl, ezekre alapozva ismerteti a politikai mítosz terminusát, s mutatja be a magyarországi politikai mítoszokat, példákkal alátámasztva az elméletet.

Az ezt követő (**4.**) **fejezet** szintén elméleti alapozással mutatja be a magyarországi közéleti, politikai beszédek, s korszakolási szempontokat javasol. A jelenkor politikai retorikáját az 1994-es, az 1998-as és a 2002-es *Országgyűlési Választások* kampányelemeinek kommunikációs, retorikai bemutatása alapján elemzi, emellett a jelenkori magyar közéleti beszédek szóhasználatára (ti. a beszédekre leginkább jellemző szóképek és alakzatok), valamint mondatszerkesztésére hozott példákkal támasztja alá a megelőző fejezetekben tárgyalt elméletet.

Az **ötödik fejezet** a mai magyar közéleti, politikai beszédek kombinált, komplex retorikai kritikáját tartalmazza. A megelőző fejezethez hasonlóan elméleti összefoglalás előzi meg a gyakorlatot: a retorikai elemzés és módszereinek, valamint a hazai elemzések bemutatása kapott itt helyet. A retorikai elemzés más szövegtípusokon való alkalmazhatóságát bizonyítja a fejezetbe kerülő kitérés, a kortárs dalszövegek retorikai szempontú szövegelemzését tartalmazó rész.

Ezután kerül sor a jelenkor beszédeinek elemzésére. A válogatás elveinek és szempontjainak ismertetését követi több, a maga korában különböző okokból jellegzetesnek, kiemelkedőnek számító közéleti beszéd elemzése a megelőző fejezetekben megismert elméletek alapján.

Az értekezés **hatodik fejezete** tartalmazza a kutatás révén megfogalmazott téziseket és következtetéseket, valamint továbbmutató kutatási lehetőségeket. A fejezetet a felhasznált források (**7. fejezet**), az ábrák és képek jegyzéke (**8. fejezet**) követi, az értekezés utolsó, **kilencedik része** pedig a részletesen elemzett beszédek teljes szövegének korpusza.

V. AZ ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

1. Az értekezés során több esetben bizonyítottam, hogy a közéleti beszédekben előforduló stílusesszók nem csupán „díszítőelemei” az adott beszédnek, de komoly érvelő funkciójuk, logikai szerepük is van – nem is említve az érzelmi hatásukat. Ilyen értelemben a politikai stílus a lényeg vagy a tartalom megjelenítője, nem egyszerűen külső manír vagy választható és elvethető megjelenési forma.

2. A magyar közéleti beszédekben a meggyőzés eszközeiként használt stilisztikai eszközök azonban még nem köthetők kizárólagosan bizonyos politikai irányzatokhoz, oldalakhoz vagy személyekhez – ez pedig jelentősen megnehezíti mind a meggyőzés, mind a be-, ill. elfogadás folyamatát.

3. A társadalmi, politikai események erősen befolyásolják a magyar közéletet, a közéleti szereplők megnyilvánulásait, de ez a befolyásolás kölcsönös. E jelenségek feldolgozását, a köztük fennálló kapcsolati háló megértését könnyíthetik meg a politikai mítoszok. A rendszerváltozást követő évtizedek magyar közéletét átható mítoszok még nem minden esetben letisztultak. A magyar közéleti beszédekben használt stilisztikai eszközökhöz hasonlóan a hazai kortárs politikai mítoszok nem köthetők kizárólagosan bizonyos politikai irányzatokhoz, oldalakhoz vagy személyekhez – ez szintén jelentősen megnehezíti mind a meggyőzés, mind a be-, ill. elfogadás folyamatát.

4. A politikai propaganda előszeretettel használ bonyolult, illetve többjelentésű szavakat, szimbólumokat, amelyeknek aktuális értelme csak egy adott kontextusban határozható meg. Emellett modern mítoszokat, egyfajta hőskultuszt hoz létre, mellyel célja a tömegek mozgósítása, s legvégül hogy előzetes gondolkodás nélküli cselekvést váltson ki. Ezért egyik fontos eszköze a politikai propagandának a *dichotomizálás*, a „mi” és „ők” éles szembeállítás – ez a jelenkori magyarországi közéleti beszédek egyik fő sajátossága is.

5. Ha és amennyiben a kommunikációtanra mint a retorika modernizálására tekintünk, úgy a kommunikációtan alkalmazása segít a jelenkori közéleti beszédek, a politikai viszonyok és szándékok megértésben is. A kommunikációtan hasznosítható és alkalmazható a kampányok, valamint a közéleti beszédek (retorikai) elemzése során is.

6. Napjaink közéletében – politikai irányultságtól függetlenül – kevés a Ciceroi értelemben vett „jó szónok”. Olyan, aki gondolatait képes logikus struktúrába rendezni, egyszerű s egyben nemes szóhasználata segítené azok megértését. Kevesen hivatkoznak rendszeresen, s következetesen olyan értékekre, melyeket a hallgatóság magáénak érez (igaz, az értékek megállapítása újabb kérdéseket vethet fel /vö. **2.1.5.2./**), így érveik igazodhatnának a hallgatóság gondolkodásmódjához és lelkiállapotához. Végezetül alig akad olyan rétor napjaink közéletében, aki beszédeiben képes lenne rendszeresen, és egyszerre gondolkodásra készíteni, gyönyörködtetni, megindítani, tanítani, példát s egyben utat is mutatni.

VI. AZ ÖSSZEFOGLALÁSHOZ FELHASZNÁLT IRODALOM

- 22 híres beszéd 1995 = 22 híres beszéd.* 1995. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Aczél 2009 = Aczél Petra 2009. *Új retorika – Közélet, kommunikáció, kampány.* Kalligram, Pozsony.
- Adamik 1998 = Adamik Tamás 1998. *A szöveg értelmezése.* In: Havas László (szerk.): *Bevezetés az ókortudományba. I.* KLTE BTK, Debrecen, 37–65.
- Adamik Tamás (főszerk.) 2010 = Adamik Tamás (főszerk.) 2010. *Retorikai lexikon.* Kalligram, Pozsony.
- Adamik–Jászó–Aczél 2004 = Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra 2004. *Retorika.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Adamikné (szerk.) 2008 = Adamikné Jászó Anna (szerk.) 2008. *Az előadásmód és a szónoki beszéd.* Trezor, Budapest.
- Adamikné 2006 = Adamikné Jászó Anna 2006. *Az olvasás múltja és jelene.* Trezor Kiadó, Budapest.
- Adamikné 2011a = Adamikné Jászó Anna 2011. *A szövegértő olvasás fejlesztésének új lehetősége: a retorikai elemzés.* In: *Könyv és Nevelés* 2011/4.
http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/a_szovegerto_olvasas_fejlesztesenek_uj_lehetosege_a_retorikai_elemzes (Letöltés ideje: 2012. 04. 13., 14:15)
- Adamikné 2012 = Adamikné Jászó Anna 2012. *A retorikai elemzésről.* In: Markó Alexandra (szerk.) 2012. *Beszédtudomány – Az anyanyelv-elsajátítástól a zöngékezdési időig.* ELTE BTK – MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 171–191.
- Adamikné 2013 = Adamikné Jászó Anna 2013. *Klasszikus magyar retorika.* Holnap Kiadó, Budapest.
- Babits 1909/1978 = Babits Mihály 1909/1978. *Irodalmi nevelés. Egy tantárgy filozófiája tanulók számára.* In: Babits Mihály 1909/1978. *Esszék, tanulmányok (I. kötet).* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 87–99.
- Bencze 2004 = Bencze Lóránt 2004. *Boldog a nép, amely tud ünnepelni. Beszédok, előadások.* Corvinus, Budapest.
- Burke 1968 = Burke, Kenneth 1968. *Counter-statement.* University of California Press, Berkeley.
- Charteris-Black 2005 = Charteris-Black, Jonathan 2005. *Politicians and Rhetoric – The Persuasive Power of Metaphore.* Palgrave Macmillan, Houndmills.

- Cooper 1989 = Cooper, Martha 1989. *Analyzing public discourse*. Waveland, Prospect Heights, Illinois.
- Corbett – Connors 1965/1999 = Corbett, Edward P. J. – Connors, Robert J. 1965/1999. *Classical rhetoric for the modern student*. (Fourth edition.) Oxford University Press, New York – Oxford.
- Corbett (ed.) 1969 = Corbett, Edward P. J. (ed.) 1969. *Rhetorical analyses of literary works*. Oxford University Press, New York – London – Toronto.
- Edelman 2000a = Edelman, Murray 2000. *A politika szimbolikus használata*. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.) 2000. *Szövegváltozatok a politikára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 179–193.
- Edelman 2000b = Edelman, Murray 2000. *Metafora és nyelvi formák a politikában*. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.) 2000. *Szövegváltozatok a politikára*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest, 214–215.
- Ehninger 1968 = Ehninger, Douglas 1968. *On Systems of Rhetoric*. In: *Philosophy and Rhetoric*, 1968: 131–135.
- Flood 2001 = Flood, Christopher 2001. *Political Myth*. Routledge, New York.
- Perelman 1977/1982 = Perelman, Chaim 1977/1982. *The realm of rhetoric*. University of Notre Dame Press, Notre Dame – London.
- Plett 1988 = Plett, Heinrich F. 1988. *Retorika és stilisztika*. Ford.: Vigh Árpád. In: Kanyó Zoltán – Síklaki István (szerk.): *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 131–167.
- Rolfe 2014 = Rolfe, Mark 2014. *Looking backwards to the future: The evolving tradition of ideal political rhetoric in Australia*. In: Uhr, John – Walter, Ryan (eds.): *Studies in Australian Political Rhetoric*. The Australia National University Press, Canberra, 121–142.
- Tudor 1972 = Tudor, Henry 1972. *Political Myth*. MacMillan, London.
- Vajda (szerk.) 2007 = Vajda Barnabás (szerk.) 2007. *A XX. század magyar beszédei*. Agave Könyvek, Budapest.

VII. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

- Tóth M. Zsombor 2012. *Zene és szöveg: A dalszövegek helye „Az irodalom határterületei” érettségi tételtípusban.* In: *Anyanyelv-pedagógia.* 2012/3. (ISSN 2060-0623) <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=413>
- Tóth M. Zsombor 2013. „Köszönet - tisztelet – kiegyezés”: *Áder János beiktatási beszédeinek retorikai elemzése.* In: Dr Raátz Judit; Dr Tóth Etelka (szerk.) *Az egyházi retorika: „A retorika a társadalomban - a társadalom a retorikában” konferencia előadásai és a tizenegyedik országos Kossuth-szónokverseny beszédei.* Budapest, Közreadja: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék/Trezor Kiadó, pp. 81–109. (ISBN 978-963-284-348-3)
- Tóth M. Zsombor 2013. *Dalszöveg – a velünk élő irodalom.* In: *Magyartanítás* 2013/4., pp. 9–17. (ISSN 0464-4999)
- Tóth M. Zsombor 2014. *Recenzió. Péter Mihály: A leplező nyelv. Álcázás és ámitás a nyelv használatában c. művéről (In: Az ékesszólás kiskönyvtára 22., Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012.).* In: *Magyar Nyelv* 2014/1., pp. 102–107. (ISSN 0025-0228)
- Tóth M. Zsombor 2014. *Zene és szöveg. Dalszövegek retorikai elemzése.* In: *MANYE XXIII. Nyelv – Társadalom – Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II. A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.) előadásaiból készült tanulmánykötet.* Szerk.: Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva. (MANYE, Vol. 10/I–II.). pp. 483–489. (ISBN 978-615-5219-66-5 /nyomtatott változat/; ISBN 978-615-5219-67-2 /elektronikus változat/)
- Tóth M. Zsombor 2014. „*A stílus maga az ember.*” *A mai magyar politikai beszédek stílusa.* In: Dr Raátz Judit, Dr Tóth Etelka (szerk.): *A politikai beszéd. „A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában” konferencia előadásai és a tizenötödik országos Kossuth-szónokverseny beszédei. In memoriam Dobos Krisztina.* Budapest, Közreadja: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék/Trezor Kiadó, pp. 54–65. (ISBN 978-963-8144-43-0)

VIII. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN MEGTARTOTT ELŐADÁSOK

„Zene és szöveg. Dalszövegek retorikai elemzése”

(Elhangzott: 2013. március 28-án, 11:10–11:30 között a XII. szekcióban, az R/423-as teremben /2013-03-26-28 – XXIII Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus: *Nyelv – Társadalom – Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák/.*)

„A stílus maga az ember” – A mai magyar politikai beszédek stílusa

(Elhangzott: 2013. november 8-án az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke, az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete, valamint a Rákóczi Szövetség szervezésében megrendezésre került XV. Országos Kossuth Lajos Szónokversenyen és Retorikai Konferencián (melynek témája a politikai retorika volt), az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanácstermében.)

„A zene az kell” – a dalszövegek helye a középiskolai magyartanításban”

(Elhangzott: 2015. április 25-én a TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0007 „*ORSZÁGOS KOORDINÁCIÓVAL A PEDAGÓGUSKÉPZÉS MEGÚJÍTÁSÁÉRT*” című pályázat keretében megrendezésre került retorikai tanártovábbképzésen az Eötvös József országos középiskolai szónokverseny regionális fordulójához kapcsolódva, az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanácstermében.)